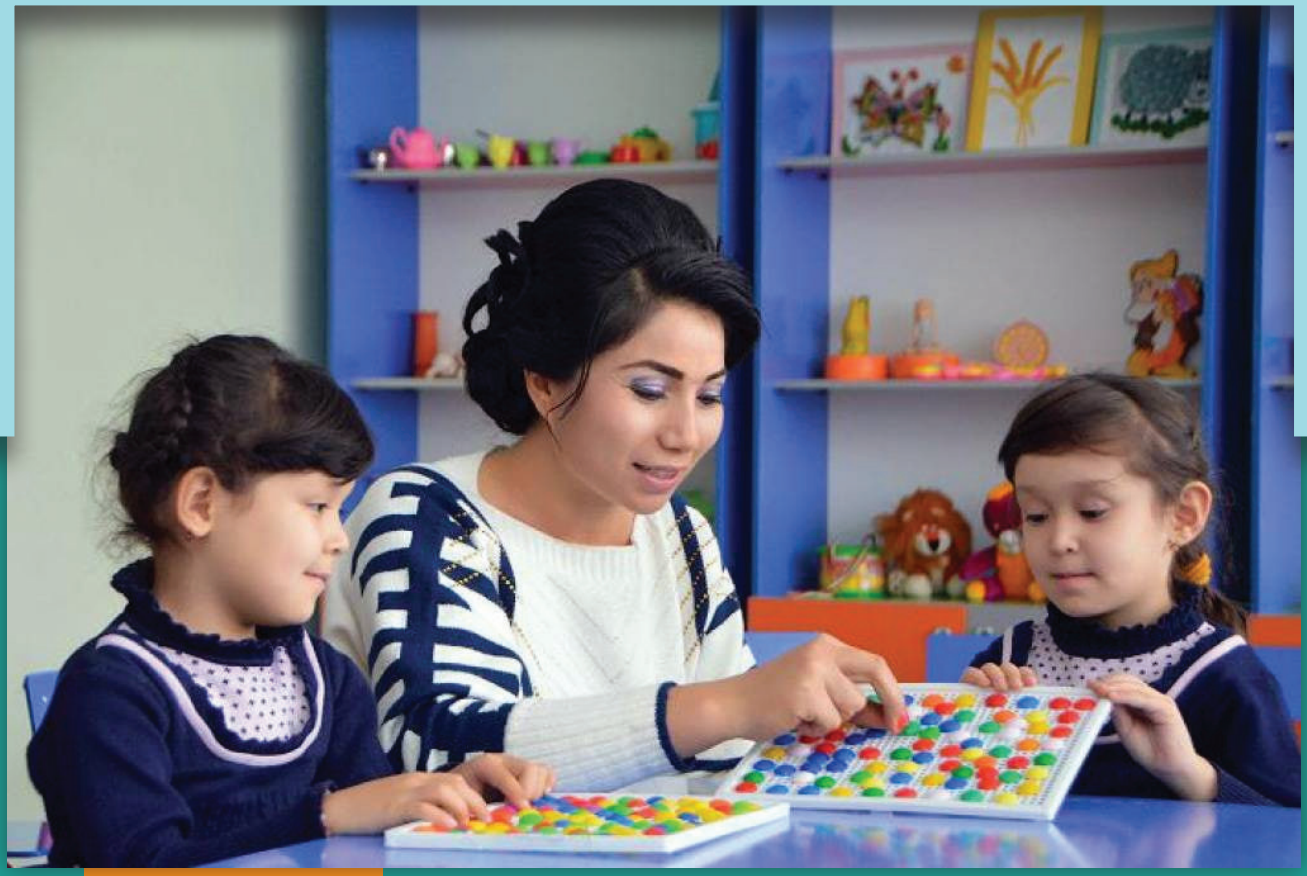
ISSN: 3060-4613

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

№11(1)
2026

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta'limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslaşgan ilmiy jurnal

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LİMİ

Elektron naşr. 484 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOŞ MUHARRIR:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

BOŞ MUHARRIR ÖRINBOSARI:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (Phd), dotsent

TAHRIRIYAT KENGAŞI A'ZOLARI
Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Şoumarov Ğ.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirğizboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Karimova E.G. – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şaripov Ş.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Şermuhammadov B.Ş. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qöldoşev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozoğiston)
Rejep Özyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Ça – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Ş. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi Özbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM boş muharriri, Özbekiston Respublikasida xizmat körsatgan jurnalist, filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Ğafurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Şomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Nematov Ş.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Sayimova D. K. – texnika fanlari bo'yiça falsafa doktori (PhD)
Yuldaşeva F.I. – pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori (PhD),dotsent
Yuldaşeva D.B. – filologiya fanlari böyiça falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toşkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Panjiyev M. A. – Qaşqadaryo viloyati Maktabgaça va maktab ta'limi boşqarmasi boşliğining birinçi örinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bölimining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor öğli – Pedagogika fanlari böyiça falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va işbilarmon" MÇJ
Hamkorlarimiz: Özbekiston Respublikasi Ta'lim va ilm-fan vazirligi, Özbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:
Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:
Aşurov Ramzidin Ramazonoviç – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:
Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician
Şoumarov Ğ. B. – Doctor of Psyçological Sciences, Academician
Qirğizboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor
Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Persçool and Sçool Education of the Republic of Uzbekistan
Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şaripov Ş.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Şermuhammadov B.Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Koldoşev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor
Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor
Ismagilova F.S. – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Russia)
Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)
Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)
Rejep Özyurek – Doctor of Psyçological Sciences, Professor (Turkey)
Wookyu Ça – President of the National University of Education, Korea (South Korea)
Polonnikov A.A. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)
Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor
Abdullayeva N. Ş. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor
Doniyorov S. M. – Editor-in-Çief of the DM Editorial Office of the newspapers "Yangi Özbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor
Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)
Şomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor
Jalilova S.X. – Candidate of Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psyçological Sciences (PhD), Associate Professor
Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service
Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor
Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Nematov Ş.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)
Sayimova D. K. – Doctor of Philosophy (PhD) in Teçnical Sciences
Yuldaşeva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor
Yuldaşeva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor
Tangriyev A.T. – is a professor of Taşkent State University of Economics
Aşurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psyçology, Associate Professor
Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Presçool and Sçool Education of the Kaşkadarya Region
Khudaiberganov N. A. – Senior Researçer of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences
Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali Özbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari böyiça falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni çop etiş uçun milliy ilmiy naşrlar röyxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari böyiça: OAK Kengaşi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

• Ekspert kengaşi (29.10.2024-y., №10)

• Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari böyiça: Toşkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

• Ekspert kengaşi (25.05.2025-y., №10)

• Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

Özbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA

Ta'lim jarayonida deontologik tamoyillar asosida nizolarni boşqariş 10
Mirzayeva Faroxat Odiljonovna

Sun'iy intellekt asosida maktab öquvçilarining matematik xatolarini diagnostika qiliş va individual tavsiyalar şakllantirişning gibrid adaptiv modeli 15
Abdullayeva Nazokat Isayevna, Abdurazzoqova Zebuniso Tolmas qizi

Harbiy xizmatçilarning pedagogik mahoratini oşirişning ilmiy-metodik asoslari 21
Yadgarov Ravşan Ergaşeviç

Inklyuziv ta'limda logopedik texnologiyalardan foydalaniş metodikasi 27
Ikramova Dilafruz Furqat qizi, Ilhomova Malikaxon Dilşod qizi

Faoliyat markazlari vositasida maktabgaça yoşdagi bolalarning raqamli savodxonligini şakllantiriş metodikasi 30
Jo'rayeva Gulira'no Nazirjon qizi

Bölajak tasviriy san'at öqituvçilarining kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirişda an'anaviy naqqoşlik san'atining pedagogik imkoniyatlari 36
Rözmetov Quvondiq Şanazaroviç

Pedagogik hamkorlik asosida ösmir yoşdagi öquvçilarda ijtimoiy voqelikka sezgirlikni tarbiyalaş mexanizmlari 42
Bazarova Gulnoza Ziyodulla qizi

Talabalarning ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarini jismoniy madaniyat vositasida rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 47
Imomov Asliddin Abdurazoqoviç

Harakatli öyinlar yordamida boşlanğiç sinf öquvçilarining harakat faolligini oşiriş usullari 51
Ernazarova Ziyoda Erkin qizi

Sun'iy intellektning inson fikrlaş qobiliyatiga ta'siri: intellektual rivojlaniş uçun imkoniyatlar va tafakkur zaiflaşuvi xavfi 55
Tölaganov Abdumalik Abdiraximoviç

Jadidçilik harakatining vujudga kelişining ijtimoiy-tarixiy şart-şaroitlari 60
Nişonov Muhammad Bahodir öğli, Pulatov Şerdor Nematjonoviç

Maktabgaça ta'lim taşkilotlari direktorlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirişning nazariy-metodologik asoslari 66
A'zamova Malohat Nadjimovna

Söz yasalişi, morfologiya va sintaksisning özига xos xususiyatlari 70
Bobojanov Şaripboy Xudoşukiroviç

Inklyuziv ta'limda diskriminatsiyani oldini oliş va ularni psixologik qöllab quvvatlaş tamoyillari 74
Bozorova Muxlisa

Neyro logopediya va biometriya 78
Foiqova Diyora Anvar qizi

Bölajak öqituvçilarning metakognitiv faoliyatini rivojlantirişda refleksiv topşiriqlardan foydalaniş 83
Ibrohimova Şahlo Umarali qizi

3–4-sinf öquvçilarining badiiy asarlar öqişga qiziqişini oşirişning metod, şakl va vositalari 88
Rasulova Zohida Sindorovna

Raqamli ta'lim muhitida kasbiy-refleksiv kompetensiyalarni rivojlantirişning metodik tizimini integratsiyalaş 92
Talabova Dilrabo Tolibova

Informatika va uni öqitiş metodikasi fanini öqitişda adaptiv öquv dasturlari va virtual laboratoriyalardan foydalanişning metodik tizimi 98
Xomidov Zohidjon Adhamjon öğli

Развитие профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях цифровизации образования 104
Шаланков Константин Константинович

Pedagogik loyihalaştiriş orqali öquvçilarning şaxsiy va ijtimoiy rivojlanişini ta'minlaş 109
Abdullayev Muxammadimin Egamberdiyeviç, Nazarova Nilufar Ismailovna

Dual ta'lim va refleksiv kompetensiya: pedagog kasbiy rivojlanişining yangi imkoniyatlari 113
S. R. Mansurova

Bixevioristik yondaşuv futurologik könikmalarni rivojlantiruvçi pedagogik va psixologik omil sifatida 118
Nişonov Nodir Alimjanoviç

Linguoculturological Features of the Concept "Respect And Esteem" in English and Uzbek Cultures 121
Naimova Dildora Kaxramonovna

Klasterli yondaşuv asosida bölajak pedagoglarning forsayt kompetensiyasini rivojlantiriş 125
Sotbarov Atabek Asilbek öğli

Nizolar paydo bölişining psixologik omillari 132
Olimov Saydullo Soxobjonoviç

Matematikadan milliy öquv dasturi loyihasi mazmuni haqida 141
Djumayev Mamanazar Irgaşeviç

Professional Requirements for Prospective English Language Teachers in Teaching Writing to Students With Special Educational Needs 149
D. X. Saydazimova

"Bilingval öquv muhiti" va "kreativ modellaştiriş" tuşunçalarining mazmuni va özaro boğliqligi 154
Djabbarova Feruza Odilovna

Texnologiya darslarida sun'iy intellekt vositalari orqali öquvçilarning ijodiy fikrlaş qobiliyatini rivojlantiriş imkoniyatlari 161
Raxmatov A'zam Aşur öğli, Tursunova Sevara Jamşid qizi

Autistik spektr buzilişli bolalarning luğat boyligini rivojlantiriş va muloqot ko'nikmalarini şakllantiriş metodikasi 165
Tuxtayeva Maxfirat

Maktabgaça tayyorlov yoşdagi bolalarga ekologik ta'lim-tarbiya berişda innovatsion ta'lim texnologiyalaridan foydalaniş yöllari, şakl va vositalari 170
O'razova Maqsuda Şuhratning qizi

Raqamli hamkorlikda refleksiya va muqobil yeçimlarni yaratişning metodik imkoniyatlari 175
Yusupov Muxtorbek Roximoviç

Multimodal ta'lim texnologiyalari asosida pedagogik kadrlarni tayyorlaşning integrativ ilmiy-metodik tizimi 179
Sultonova Zaxro Baxtiyor qizi

Sun'iy intellekt vositalaridan foydalanişning maktab matematika ta'limidagi imkoniyatlari va çeklovlari 186
Almuratov Shavkat Narpulatovich, Turdiqulova Xulkaroy Anvarovna, Yuldasheva Aziza Azamat qizi, Razzoqova Mahliyo Naimjonovna

Qalbing orom olar maqom eşitsang: özbek milliy mumtoz musiqa san'atining falsafiy, psixo-emotsional va ilmiy-akustik asoslari 192
Ergashxonov Baxodirxon Toxirxon o'g'li

Milliy qadriyatlar asosida bolalarning ijtimoiy moslaşuvini ta'minlaşda maktabgaça ta'lim taşkiloti va oila hamkorligi 197
I. N. Hasanova, Boymirzayeva Nodira Maxmudjon qizi

Maktabgaça ta'lim samaradorligini oşirişda Mariya Montessori va Reggio metodikalari 199
Maxmudova Zulfiya, Hoshimova Dilnoza

Boşlanğiç sinf öquvçilarida fazoviy tasavvurlarni konstruktiv faoliyat vositasida rivojlantiriş 202
Dehqonova Mahliyo Şuhrat qizi, Bakirova Şahlo Muxtor qizi

Zamonaviy oilada rollar taqsimotining ijtimoiy-psixologik omillari 207
Majidov Jasur Baxtiyaroviç

Ösmirlik davrida tolerantlikning psixologik tuzilmasi va emotsional-irodaviy determinantlari 212
Qozoqova Intizor Ismoyiljonovna

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarida gender stereotiplariga nisbatan tanqidiy tafakkurni rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 217
Xolmatova Zulfiya Tillavoldiyevna

Boşlanğiç ta'lim jarayonida steam ta'lim texnologiyalarini qöllaş orqali öquvçilarning kreativ fikrlaşini rivojlantiriş metodikasi 221
Djumayeva Zoxidaxon Muxammadjonovna, Aliyeva Navrözbibi Abdijalilovna

Oila va maktabgaça ta'lim taşkiloti hamkorligining pedagogik asoslari 225
Iminova Dilnoza Nasirovna

Kreativ yondaşuv asosida bölajak ingliz tili öqituvçilarining lingvometodik kompetensiyalarini rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 228
Yuldaşeva Umida Maxmudovna

Boşlanğiç ta'lim jarayoniga antropologik yondaşuv asosida öquvçilarni intellektual rivojlantiriş metodikasini takomillaştiriş 232
Oltiboyeva Kamola Şarofjon qizi

Инновационный подход к методам выразительного чтения в современном образовательном процессе Ташкентский университет гуманитарных наук 236
Пулатов Фуркат Тухтамуродович

Umumta'lim maktablarida iqtidorli öquvçilarni aniqlaş va ular bilan işlaş yöllari: jahon tajribasi tahlili 243
Zaynitdinova Masuda Abdukadirovna

Возможности "SMART"-технологий в образовании детей с ограниченными возможностями 250
Абдухоликова М. Б.

Inklyuziv ta'lim şaroitida koxlear implantli bolalarning eşituv-nutqiy faoliyatini taşkil etişning pedagogik şart-şaroitlari va metodik modeli 256
Mirzayeva Umidaxon Inamovna

Nemis tilida yozma nutq könikmalarini rivojlantirişning zamonaviy pedagogik usullari 261
Turamurodova Sevinç Anvarovna

Maktabgaça yoşdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirişda tarbiyaçining pedagogik mahorati va interfaol öyinlarning özaro uyğunligi 264
Kamoldinova Muazzam Avazbek qizi

Maktabgaça ta'lim tizimida kadrlar malakasini oşiriş sifatiga ta'sir etuvçi taşkiliy-pedagogik va ijtimoiy-psixologik omillar 270
Raximova Shaxlo Baxtiyorovna

Bölajak tarbiyaçilarni maktabgaça ta'lim taşkilotlarida bolalarni jismoniy tarbiyalaşga tayyorlaşning pedagogik şart-şaroitlari 276
Ibraximov Sanjar Urunbayeviç

Voyaga yetmaganlar bilan professional muloqot jarayonida emotsional intellektning ahamiyati 282
Raxmanova Dilnoza Farmanovna

Katta guruh tarbiyalanuvçilarining STEAM ta'lim texnologiyasi asosida nutqiy komptensiyasini şakllantiriş metodikasi 286
Tairova Madinabonu Baxtiyarovna, Sohobova Oyşaxon Asatillo qizi

Şifoxona şaroitida uzoq muddat davolanayotgan bolalarga ta'lim berişning pedagogik xususiyatlari va usullari 291
Vorisova Zuhra Raufovna

Tarix yönalişi talabalarida yozma manbalarni tanqidiy talqin qilişning nazariy va metodologik asoslari 295
Ergashbayev Shoxruhbek Shuxratjon o'g'li

Современный подход к инновационному преподаванию русского языка в вузах Узбекистана 300
Камолова Гулхумор Жамолдиновна

Sport maşğulotlari jarayonida funksional tayyorgarlikni rivojlantirişning nazariy va metodik asoslari 306
Aşurov Asadillo

Zamonaviy adabiy ta'lim asosida öquvçilarda hayotiy könikmalarni aksiologik jihatdan rivojlantiriş konsepsiyasi 311
Nazarova Mohigul Akmalovna

Ösmir yoşdagi bolalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirişga yönaltirilgan samarali pedagogik texnologiyalar ...315
Salohiddinova Ğ. B.

Pedagogical Potential of Developing Environmental Values in English Language Teaching Abstract 320
Xujanova Shaxina Abdullayevna, Xamrayeva Charos Norvoyevna

Talaba yoşlarda empatiya va hayotdan qoniqişning inklyuziv ta'limga boğliqligi 326
Mamadjanov Ismoiljon Ibragimdjon öğli

Oliy ta'limda RAG texnologiyasiga asoslangan intellektual öquv yordamçilari:
imkoniyatlar, çeklovlar va ilmiy böşliqlar 331
Ibragimova Manzura Jumaqul qizi, Zokirov Sanjarbek Ikromjon öğli

Talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiriş metodikasini takomillaştirişning didaktik imkoniyatlari ...336
T. M. Xasanova

Talabalarning falsafiy bilimlarini şakllantirişda sun'iy intellektdan foydalanişning ilmiy-metodik tizimi 341
Nodirbekov Furqatbek Umarjon öğli

Olamning lisoniy manzarasi xususida mulohazalar 345
Şodiyeva Şoxida Inatovna

Boşlanğiç sinf öqiş darsligida öqişning ikki maqsadi va matn turlari: pirls nuqtai nazaridan tahlil
(3-sinf "öqiş savodxonligi" darsligi misolida) 349
Boyçayeva Şarifa Saidkulovna

Umumta'lim maktablarida biologiya fanini (inson anatomiyasi bölimini) öqitişda
neyropedagogik usullardan foydalaniş metodikasi 354
D. T. Atabayeva

Bölajak musiqa öqituvçilarining çolğu ijroçilik kompetensiyalarini rivojlantirişda
refleksiv yondaşuvning pedagogik imkoniyatlari..... 358
Djumaniyazov Uktam Madrimoviç

Guruhiy hamkorlik va refleksiv yondaşuv asosida talabalarning kreativ fikrlaş kompetensiyasini
rivojlantiriş metodikasi 363
G. X. Eşmurodova, D. M. Xolmatova

Yangi Özbekistonda zamonaviy pedagogik yondaşuvlar (STEAM)..... 368
Xakimova Istoda Xolmurzo qizi

Uzoq muddatli davolanişda bölgan yurak qon tomiri tizimlariga ega bolalar uçun
moslaşuvçan ta'lim muhitini yaratiş 373
Xakimova Gulşat Abdusalomovna, Juzboyev Nurlan Ural öğli

Самостоятельное создание упражнений теневого повторения (shadowing) студентами в
процессе изучения китайского языка 379
Шасаидова Лола Шамаксудовна

Talabalarning ilmiy dunyoqaraşini rivojlantirişda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan
foydalanişning pedagogik imkoniyatlari 383
Axmedova Nasiba Açilovna

Формирование навыков постредакционного машинного перевода у будущих
переводчиков на основе технологий искуственного интеллекта 387
Арслонова Севара Неймат кизи

Boşlanğiç tayyorgarlik bosqiçidagi basketbolçilarda yönaliş almaştiriş tezligini rivojlantiruvçi
integratsiyalaşgan tezlik-kuç maşqlari majmuasi.....391
Razakov Sanjar Ataxonoviç

Umumiy örta ta'limda ustoz–şogird munosabatlarining pedagogik asoslari va
özaro işonç muhitini şakllantiriş mexanizmlari.....396
Qorayev Samaridin Barakayeviç

Talabalarning ai literacy kompetensiyasi: mazmun va şakllaniş şartlari 403
Botirova Dildora Dustkulovna

Bola manfaatlarini ta'minlaşda davlat maktabgaça ta'lim taşkiloti boşqaruv subyektlari va
mahalla hamkorligining taşkiliy-huquqiy asoslari.....407
Samandarova Nazokat Akmal qizi

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Kollaborativ yondaşuv asosida öqitişda ta'lim oluvçilarni guruhlarga ajratiş parametrlari 411
Normahamatova Inoyatxon Maxmudovna

Kiçik maktab yoşidagi bolalar tarbiyasida maktab, oila va mahalla hamkorligining pedagogik mexanizmlari....415
Abdumadjitova Iroda Islamovna

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarining integrativ-metodik tayyorgarligini takomillaştirişning ustuvor yönalişlari 419
N. J. Jörayeva

Kiçik yoşdagi bolalarni rivojlantirişda raqamli va interaktiv ta'lim resurslaridan foydalanişning pedagogik imkoniyatlari....423
Mamatova Maftuna Nabijon qizi

Talabalarni milliy-ma'naviy qadriyatlar asosida tarbiyalaşning pedagogik şart-şaroitlari va taşkiliy-metodik ta'minoti....431
Abdullaeva Rayxon Atanazarovna

Boşlanğiç sinf öquvçilarida öqiş savodxonligi va matn bilan işlaş kompetensiyasini rivojlantirişning raqamli-didaktik texnologiyalari....437
Doniyarov Mavlonbek Araboviç

Zahiriddin Muhammad Bobur ijodining örganiliş tarixi 444
Mamaşukurova Niginaxon Xoljöra qizi

Bölajak pedagoglarda tanqidiy va ijodiy fikrlaşni uyğun rivojlantiriş metodikasi 448
Ernazarova Gulnora Oblaqulovna

Типичные произносительные ошибки студентов и пути их преодоления 453
Усманова Светлана Нематовна

Использование искусственного интеллекта в обучении русскому языку: возможности и методические ограничения 459
Юсупова Сохила Сайфиевна

Olamning lisoniy manzarasi xususida mulohazalar....465
Şodiyeva Şoxida Inatovna

Talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatida metakognitiv kompetensiyalarini rivojlantiriş metodikasi 469
Asadullayeva Nargiza Sayfullayevna

Texnologik ta'lim yönalişi talabalarining kasbiy kompetentligini şakllantirişda nazariy va amaliy tayyorgarlik uzviyligi 476
Qalandarova Örinpoşşa Yöldaşovna

Bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarining pedagogik texnikasini rivojlantirişda metodologik yondaşuvlar integratsiyasi....480
Xolmöminova Bahora Abdujalolovna

BOŞLANĞIÇ SINF ÖQUVÇILARIDA ÖQIŞ SAVODXONLIGI VA MATN BILAN IŞLAŞ KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRIŞNING RAQAMLI-DIDAKTIK TEXNOLOGIYALARI

Doniyarov Mavlonbek Araboviç
JDPU, Boşlanğiç ta'lim pedagogikasi kafedrasi
katta öqituvçisi, PhD

Annotatsiya: Maqolada boşlanğiç sinf öquvçilarida öqiş savodxonligini rivojlantiriş va matn bilan işlaş kompetensiyasini şakllantiriş jarayonida zamonaviy pedagogik hamda raqamli texnologiyalardan foydalanişning nazariy-metodologik asoslari yoritilgan. Öqiş savodxonligi oddiy dekodlaş jarayoni bilan çeklanmasdan, matndagi axborotni topiş, anglaş, talqin qiliş, integratsiyalaş, baholaş va yangi vaziyatlarda qöllaşni qamrab oluvçi köp komponentli kompetensiya sifatida talqin etiladi.

Kalit sözlar: öqiş savodxonligi, matn bilan işlaş kompetensiyasi, boşlanğiç ta'lim, raqamli didaktika, interfaol metod, strategik öqiş, metakognitiv monitoring, multimodal matn, formativ baholaş, PIRLS.

Abstract: The article examines the theoretical and methodological foundations for using contemporary pedagogical and digital technologies to develop reading literacy and text-processing competence among primary school pupils. Reading literacy is conceptualised as a multidimensional competence encompassing locating information, comprehension, interpretation, integration, evaluation and application of textual information.

Key words: reading literacy, text-processing competence, primary education, digital didactics, interactive methods, metacognitive monitoring, multimodal text, formative assessment.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-методологические основы использования современных педагогических и цифровых технологий для развития читательской грамотности и формирования компетенции работы с текстом у учащихся начальных классов. Читательская грамотность интерпретируется как многокомпонентная компетенция, включающая поиск информации, понимание, интерпретацию, интеграцию, оценивание и применение информации из текста.

Ключевые слова: читательская грамотность, компетенция работы с текстом, начальное образование, цифровая дидактика, интерактивные методы, метакогнитивный мониторинг, мультимодальный текст, формирующее оценивание.

KIRIŞ

XXI asr ta'limida öqiş savodxonligi şaxsning axborot bilan işlaş, mustaqil bilim egallaş, ijtimoiy muloqotga kirişiş va asoslangan qaror qabul qiliş imkoniyatlarini belgilovçi tayanç kompetensiyalardan biri sifatida namoyon bölmoqda. Raqamli axborot oqimining jadallaşuvi, matnlarning bosma şakldan elektron va multimodal formatlarga kengayişi öquvçidan faqat ravon öqişni emas, balki axborot manbasini aniqlaş, mazmunni tanqidiy anglaş, turli axborot birliklarini özaro boğlaş va xulosalaşni ham talab etadi. Şu sababli boşlanğiç ta'lim bosqiçida öqiş savodxonligini şakllantiriş keyingi ta'lim muvaffaqiyatining muhim didaktik şarti hisoblanadi.

Öqiş savodxonligi tüşunçasining zamonaviy talqini fonetik-grafik dekodlaş yoki matnni ovoz çiqarib öqiş bilan çegaralanmaydi. OECD yondaşuvida u şaxsning maqsadlariga erişiş, bilim va salohiyatini rivojlantiriş hamda jamiyat hayotida iştir ok etişi uçun matnlarni tüşuniş, ulardan foydalaniş, baholaş, mulohaza yuritiş va ular bilan faol munosabatga kirişiş qobiliyati sifatida izohlanadi. Demak, öqiş faoliyati kognitiv, metakognitiv, kommunikativ va ijtimoiy-madaniy jarayonlarning özaro ta'sirida keçadi.

PIRLS xalqaro tadqiqoti boşlanğiç ta'limning törtinçi sinf bosqiçida öquvçilarning öqiş yutuqlarini qiyosiy örganadi. Unda badiiy tajriba orttiriş hamda axborotni egallaş maqsadidagi öqiş farqlanadi; tüşuniş jarayonlari esa aniq ma'lumotni topiş, sodda xulosa çiqariş, ğoya va axborotni talqin etib integratsiyalaş, mazmun va matn elementlarini baholaş kabi amallardan tarkib topadi [7]. Bu yondaşuv boşlanğiç sinfda matn bilan işlaşni reproduktiv savol-javobdan yuqori darajadagi fikrlaş amallariga yönaltiriş zarurligini körsatadi.

Özbekiston ta'lim tizimida ham boşlanğiç ta'lim öqiş, yoziş va asosiy matematik savodxonlikni şakllantirişning poydevor bosqiçi sifatida belgilanadi [4]. Milliy öquv dasturida kompetensiyaviy yondaşuvning kuçayişi öquvçini tayyor axborotni qabul qiluvçi subyekt emas, balki matn mazmunini mustaqil quruvçi, savol beruvçi, dalil izlovçi va öz fikrini asoslovçi faol iştir okçi sifatida taşkil etişni taqozo etadi.

Muammoning dolzarbligi şundaki, amaliyotda raqamli vositalardan foydalaniş ayrim hollarda mazmuniy maqsadga emas, taşqi qiziqarlilikka xizmat qilib qoladi. Animatsiya, video, test platformasi yoki elektron darslikning mavjudligi öz-özidan öqiş savodxonligini oşirmaydi. Texnologiya matnni tüşuniş strategiyalari, öquv maqsadi, yoş xususiyatlari, differensial yordam va formativ baholaş bilan uyğunlaştirilgandagina pedagogik natija beradi. Şundan kelib çiqib, maqolaning maqsadi boşlanğiç sinf öquvçilarida öqiş savodxonligi va matn bilan işlaş kompetensiyasini rivojlantirişga xizmat qiluvçi zamonaviy texnologiyalarni nazariy jihatdan asoslaş hamda integrativ metodik modelni taklif etişdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR ŞARHI

Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga möljallangan yangi Özbekistonning taraqqiyot strategiyasi töğrisida"gi [1], 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "Özbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgaça rivojlantiriş konsepsiyasini tasdiqlaş töğrisida"gi [2], 2017-yil 13-sentyabrdagi PQ-3271-son "Kitob mahsulotlarini naşr etiş va tarqatiş tizimini rivojlantiriş, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oşiriş va tarğib qiliş böyiça kompleks çora-tadbirlar dasturi töğrisida"gi [3], Özbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi 997-sonli "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholaş sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni taşkil etiş çora-tadbirlari töğrisida"gi Qarori [4] va uşbu sohaga tegişli me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oşirişda uşbu maqola muayyan darajada xizmat qiladi.

Özbekiston Respublikasida uzluksiz ta'lim tizimini takomillaştiriş, ta'lim sifatini yaxşilaş va samaradorligini ta'minlaşda moddiy omillar bilan bir qatorda bölajak boşlanğiç sinf öqituvçilarini öquvçilarning öqiş savodxonligini rivojlantirişga metodik tayyorlaş pedagogik muammo sifatida darajasi va salohiyati jihatidan ham muhim ahamiyatga ega.

2020-yil 23-sentyabrda qabul qilingan Özbekiston Respublikasining "Ta'lim töğrisida"gi Qonunining 9-moddasida "Boşlanğiç ta'lim, barcha ta'lim oluvçilarda umumiy örta ta'limni davom ettirişda zarur bölgan savodxonlik, bilim, könikma, malaka va kompetensiyalarni şakllantirişga qaratilgan", - deb ta'kidlangan [5].

Zamonaviy boşlanğiç ta'lim uçun istiqbolli, ustuvor yönalişlardan biri bu şaxsni umuminsoniy va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalaş asosida rivojlantirişdan iboratdir, ya'ni har tomonlama rivojlangan şaxsni tarbiyalaşga yönaltirilgan tarbiya jarayoni hisoblanadi.

Jahonda ta'lim sifatini yuqori darajaga kötariş masalasi har bir davlatning maorif sohasidagi asosiy maqsadlaridan biriga aylandi. Xususan, Özbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2023-yilgaça rivojlantiriş konsepsiyasi, Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentyabrdagi "Xalq ta'limini boşqariş tizimini takomillaştiriş böyiça qöşimça çora-tadbirlar töğrisida"gi PF-5538-son Farmoni ijrosi yuzasidan işlab çiqilgan umumiy qoidalarda mavjud darsliklarning eskirganligi, yangi avlod darsliklarini yaratiş lozimligi borasida körsatma berilgan [6].

Darsliklarni yaratiş tizimida xilma-xillikning yöqligi ularni yaratiş va naşr qilişni monopollaştirişga omil bölib qolayotganligi aytiladi. Davlat ta'lim standartlari kompetensiyaviy yondaşuvga asoslanganligiga qaramasdan, öqitiş va baholaş metodlari, şuningdek, darsliklar, metodik qöllanmalar va boşqa öquv materiallari va vositalari asosan axborotni yodlab oliş va bayon qilişga qaratilgan bölib, tanqidiy va mantiqiy fikrlaş, axborotni mustaqil izlab topa oliş va tahlil qiliş könikmalari va boşqa malakalarni rivojlantirişga tösqinlik qilayotganligi, şuningdek, foydalanilayotgan darsliklar sifatini oşiriş, xorijiy öquv qöllanmalarini qöşimça yoki muqobil öquv materiallari sifatida qöllaş amaliyotini yölga qöyiş fursati kelganligi ham ta'kidlab ötiladi [8].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Uşbu maqola nazariy-metodologik xarakterga ega bölib, unda empirik tajriba-sinov natijalari emas, balki ilmiy manbalar va xalqaro baholaş doiralari asosida metodik model işlab çiqiş maqsad qilingan. Metodologik asos sifatida kompetensiyaviy, faoliyatga yönaltirilgan, konstruktivistik, şaxsga yönaltirilgan va tizimli yondaşuvlar uyğunligi qabul qilindi. Kompetensiyaviy yondaşuv öquvçinin bilimni real öquv va hayotiy vaziyatlarda

qöllay olişiga urğu beradi; faoliyatga yönaltirilgan yondaşuv esa matn bilan işlaşni maqsadli kognitiv amallar ketma-ketligi sifatida taşkil etadi.

Maqolada quyidagi metodlardan foydalanildi:

1) **nazariy tahlil** - öqiş savodxonligi va matnni tüşuniş böyiça ilmiy qaraşlarni örganiş;
2) **qiyosiy tahlil** - PIRLS, OECD va milliy ta'lim talablari örtasidagi mazmuniy muştaraklikni aniqlaş;
3) **kontent-tahlil** - strategik öqiş, raqamli savodxonlik va formativ baholaşga doir tavsiyalarni kategoriyalaş;
4) **pedagogik modellaştiriş** - texnologiyalar, öquv faoliyati va kutiladigan natijalar örtasidagi aloqalarni tizimlaştiriş;
5) **metodik loyihalaş** - darsning üç bosqiçi uçun topşiriqlar va diagnostik mezonlarni işlab çiqiş [8].

Manbalarni tanlaşda xalqaro taşkilotlarning rasmiy baholaş hujjatlari, ilmiy jurnallarda çop etilgan empirik tadqiqotlar, tizimli şarh va meta-tahlillarga ustuvorlik berildi. Xususan, PIRLS 2021 materiallari törtinçi sinf öquvçilarining öqiş yutuqlarini baholaş doirasi va raqamli baholaşga ötiş tendensiyalarini aniqlaşda; OECD hujjatlari öqiş savodxonligining konseptual çegaralarini belgilaşda; National Reading Panel xulosalari esa tüşunişni örgatiş strategiyalarini tanlaşda metodologik tayanç böldi [9].

Texnologiyalarni baholaşda ularning yangiligi yoki vizual jozibadorligi emas, balki öquv maqsadiga muvofiqligi, öquvçini faol fikrlaşga jalb etişi, qayta aloqa imkoniyati, foydalaniş qulayligi, inklyuzivligi, axborot xavfsizligi va ölçanadigan natijaga xizmat qilişi asosiy mezon sifatida olindi. Bu mezonlar raqamli vositani didaktik vosita sifatida köriş, uni öqituvçi boşqaradigan mazmunli öquv faoliyatiga integratsiyalaş imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Öqiş savodxonligi va matn bilan işlaş kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi

Tahlillar asosida öqiş savodxonligi özaro boğliq beş komponentdan taşkil topuvçi yaxlit konstrukt sifatida tavsiflandi.

Birinçi komponent - texnik-til komponenti bölib, grafema-fonema munosabatini anglaş, sözlarni dekodlaş, luğat boyligi, sintaktik tuzilmalarni tüşuniş va öqiş ravonligini qamrab oladi.

İkkinçi komponent - kognitiv-semantik komponent: matndagi oçiq axborotni topiş, asosiy va ikkinçi darajali ğoyalarni farqlaş, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlaş, inferensiya çiqariş va mazmunni umumlaştirişni anglatadi.

Uçinçi komponent - metakognitiv-regulyativ komponent. Öquvçi öqiş maqsadini belgilaydi, tüşuniş jarayonini kuzatadi, anglamagan qismini aniqlaydi, qayta öqiş yoki kontekstga murojaat qiliş strategiyasini tanlaydi.

Törtinçi komponent – kommunikativ-refleksiv komponent bölib, matn yuzasidan munozara qiliş, savol tuziş, dalil keltiriş, muallif pozitsiyasini izohlaş va öz munosabatini ifodalaşni qamrab oladi.

Beşinçi komponent - axborot-raqamli komponent: elektron matn navigatsiyasi, giperhavolalar bilan işlaş, multimodal axborotni integratsiyalaş, manba işonçliligini dastlabki darajada baholaş va raqamli muhitda xavfsiz faoliyat yuritiş könikmalaridan iborat.

Matn bilan işlaş kompetensiyasi mazkur komponentlarning amaliy faoliyatda namoyon bölişidir. U öquvçinin turli janr va formatdagi matnlarni maqsadga muvofiq öqişi, mazmuniy birliklar örtasidagi aloqalarni aniqlaşi, matndan dalil topişi, axborotni qayta tuzişi hamda yangi kommunikativ vaziyatda qöllaşi bilan tavsiflanadi. Şuning uçun matn bilan işlaş kompetensiyasini faqat matn yuzasidan berilgan savollarga töğri javob beriş orqali baholaş yetarli emas; öquvçinin strategiya tanlaşi, fikrini dalillaşi va mazmunni mustaqil qayta ifodalaşi ham diagnostik körsatkiç bölişi lozim.

PIRLS doirasidagi törtta tüşuniş jarayoni boşlanğiç sinf uçun muhim operatsion asos böla oladi:

a) aniq ma'lumotni topiş;
b) bevosita xulosa çiqariş;
d) ğoya va axborotni talqin qiliş hamda integratsiyalaş;
e) matn mazmuni va şaklini baholaş [10].

Uşbu amallarni sinflar kesimida bosqiçma-bosqiç murakkablaştiriş, matn hajmi, luğaviy murakkablik va mustaqillik darajasini yoş xususiyatlariga moslaştiriş zarur.

Matn bilan işlaşning üç bosqiçli integrativ modeli

Metodik model "matngaça - matn bilan işlaş - matndan keyin" üç bosqiçiga asoslanadi.

Birinçi bosqiçda öquvçinin mavjud bilimlari faollaştiriladi, öqiş maqsadi aniqlanadi va matn mazmuni yuzasidan taxminlar ilgari suriladi.

İkkinçi bosqiçda matnni anglaş, muhim axborotni ajratiş, savol tuziş, inferensiya çiqariş va tüşunişni monitoring qiliş strategiyalari qöllanadi.

Uçinçi bosqiçda mazmun umumlaştiriladi, dalillar baholanadi, matn boşqa bilimlar bilan boğlanadi va yangi mahsulot – oğzaki bayon, konseptual xarita, qisqa yozma xulosa yoki loyiha yaratiladi.

Matngaça bosqiçda "sarlavhadan başorat", "kalit sözlar buluti", "rasm asosida taxmin", "bilaman - bilmoqçiman - bildim" kabi usullar qöllanişi mumkin. Raqamli doskada sarlavha, illyustratsiya va 4-5 ta kalit söz berilib, öquvçilar matn mazmuni haqida gipoteza tuzadilar. Bu faoliyat oldingi bilimlarni faollaştiriş bilan birga öqiş maqsadini anglaş va motivatsiyani kuçaytirişga xizmat qiladi. Biroq taxminlar matnni öqigandan keyin dalillar bilan qayta tekşirilişi şart.

Matn bilan işlaş bosqiçida "töxtab öqiş", "savol beruvçi öquvçi", "juftlikda özaro izohlaş", "belgilab öqiş" va "grafik organayzer" strategiyalari samarali. Öqituvçi matnni mazmuniy qismlarga ajratadi, har bir qismdan söng öquvçilardan asosiy fikrni bir jumlada ifodalaşni söraydi. Elektron matnda muhim sözlarni rang bilan belgilaş, izoh oynasi, audioqöllab-quvvatlaş yoki luğat havolasidan foydalaniş mumkin. Bunda texnologik funksiyalar öquvçinin matnni çuqurroq anglaşiga xizmat qilişi lozim.

Matndan keyingi bosqiçda öquvçi mazmunni qayta tuzadi va transfer qiladi. Masalan, hikoya voqealar ketma-ketligini vaqt çiziğida joylaştiradi; axborot matnidan sabab-oqibat diagrammasi tuzadi; muallif fikriga dalil bilan munosabat bildiradi; matn asosida yangi sarlavha yoki yakun taklif qiladi. Raqamli doskada jamoaviy konseptual xarita yaratiş, onlayn viktorina orqali tezkor diagnostika ötkaziş, audio yoki video şaklida qisqa izoh yozib oliş mumkin. Muhim şart - yakuniy topşiriq öquvçidan matnga qaytiş va dalil bilan işlaşni talab qilişi.

Üç bosqiçli modelning siklik xususiyati ham mavjud: matndan keyingi refleksiya keyingi öqiş faoliyatida yangi maqsad va strategiyalarni belgilaydi. Şu tariqa öquvçi asta-sekin taşqi pedagogik körsatmadan öz-özini boşqaradigan strategik öqişga ötadi.

Zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarning didaktik imkoniyatlari

Interfaol ta'lim texnologiyalari öquvçilarni matn mazmunini birgalikda quriş, fikr almaşiş va dalillaş jarayoniga jalb etadi. "Jigsaw" (mozaika) usulida matn qismlarga bölinib, kiçik guruhlarda örganiladi, söng öquvçilar ekspert sifatida öz qismini boşqalarga tüşuntiradi. "Think-Pair-Share" strategiyasi individual fikrlaş, juftlikda muhokama va umumiy taqdimotni ketma-ket taşkil etadi. "Adabiy suhbat" yoki "özaro öqitiş" usulida öquvçilar başorat qiliş, savol beriş, aniqlaştiriş va umumlaştiriş rollarini bajaradilar.

National Reading Panel hisobotida tüşunişni rivojlantiriş uçun monitoring, hamkorlikda öqiş, grafik-semantik organayzerlar, savollarga javob beriş, savol yaratiş, matn tuzilmasini anglaş va umumlaştiriş strategiyalari ilmiy dalillar bilan qöllab-quvvatlangan yönalişlar sifatida körsatiladi [5]. Hisobotning muhim xulosasi - alohida strategiyani mexanik maşq qildirişdan köra, bir neçta strategiyani tabiiy öqiş vaziyatida uyğun qöllaş samaraliroq bölişi mumkin. Sporer, Brunstein va Kieschke tadqiqotida ham başorat qiliş, savol beriş, aniqlaştiriş va umumlaştiriş strategiyalarini örgangan boşlanğiç sinf öquvçilarida matnni tüşuniş körsatkiçlari an'anaviy ta'lim guruhiga nisbatan yuqoriroq bölgan [11].

Raqamli texnologiyalarni funksional jihatdan quyidagi guruhlarga ajratiş mumkin:

- elektron matn va interaktiv kitoblar;
- audio-kitob va matnni ovozga aylantiriş vositalari;
- raqamli doska va hamkorlik doskalari;
- test va viktorina platformalari;
- ta'limni boşqariş tizimlari;
- konseptual xarita va infografika vositalari;
- raqamli hikoya yaratiş muhiti.

Ularning har biri aniq didaktik vazifaga biriktirilişi lozim. Masalan, audio matn öqiş ravonligi sust bölgan öquvçini mazmun bilan işlaşdan çetda qoldirmaslikka yordam beradi, biroq u mustaqil dekodlaş maşqlarining örnini töliq bosa olmaydi.

2024-yilda e'lon qilingan meta-tahlilda K-5 bosqiçidagi savodxonlikni texnologiya orqali öqitişga oid 53 ta eksperimental yoki kvazi-eksperimental tadqiqot umumlaştirilgan. Mualliflar texnologiya vositasida taşkil etilgan ta'limning savodxonlik natijalariga umumiy ta'sirini statistik ahamiyatli va kiçik ijobiy darajada ($g = 0,24$; $p < 0,001$) deb qayd etgan [12]. Uşbu natija texnologiyaning foydali bölişi mumkinligini körsatadi, ammo barça vositalar bir xil samara beradi yoki texnologiya an'anaviy öqituvçilik faoliyatini almaştiradi, degan xulosaga asos bölmaydi. Meta-tahlilning özi ham "qaysi texnologiya, kim uçun va qanday şaroitda" samarali ekanini aniqlaş uçun qöşimça tadqiqotlar zarurligini ta'kidlaydi.

Raqamli muhitda multimodal matnlar - yozuv, tasvir, diagramma, audio, video va interaktiv elementlar birikmasidan taşkil topgan axborot majmuasi - bilan işlaş kompetensiyasi ham rivojlanadi. Bunda öquvçi turli semiotik resurslardan ma'no çiqaradi va ularni integratsiyalaydi. Masalan, ob-havo haqidagi matn, jadval va xaritani birgalikda öqiş öquvçidan matndagi ma'lumotni vizual körsatkiçlar bilan qiyoslaşni talab qiladi. Şu bilan birga, multimodal materiallar ortiqça bezak va çalğituvçi elementlardan xoli bölişi, axborot yuklamasi bolaning yoş imkoniyatiga mos kelişi zarur.

Sun'iy intellektga asoslangan vositalardan foydalanişda pedagogik va etik nazorat alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday vositalar matnni soddalaştiriş, darajalaştirilgan savollar taklif qiliş yoki luğat izohlarini tayyorlaşda yordamçi bölişi mumkin. Biroq boşlanğiç sinf öquvçisiga tayyor javobni beriş, mustaqil fikrlaş örniga avtomatik xulosani qabul qildiriş yoki şaxsiy ma'lumotlarni himoyasiz platformalarga kiritiş maqsadga muvofiq emas. Öqituvçi kontentning aniqligi, yoşga mosligi, mualliflik huquqi va raqamli xavfsizlikni tekşirişi lozim.

Texnologiyalarni tanlaş va integratsiyalaş mezonlari

Tahlil natijasida zamonaviy vositalarni tanlaş uçun yetti mezon taklif qilindi: didaktik muvofiqlik; kognitiv faollik; interaktivlik va qayta aloqa; differensiallaştiriş imkoniyati; foydalaniş qulayligi va inklyuzivlik; texnik barqarorlik; raqamli xavfsizlik va maxfiylik. Didaktik muvofiqlik vositaning dars maqsadi va matn turi bilan mosligini anglatadi. Kognitiv faollik esa öquvçi faqat tugmani bosişi emas, balki axborotni izlaş, taqqoslaş, talqin qiliş va asoslaşini nazarda tutadi.

Differensiallaştiriş mezoni topşiriqlarni öquvçinin tayyorgarlik darajasiga moslaştirişni talab etadi. Masalan, tayanç yordamga ehtiyoji bölgan öquvçiga qisqa matn, izohli luğat va yönaltiruvçi savollar beriladi; yuqori tayyorgarlikdagi öquvçiga esa ikki matnni qiyoslaş, muallif nuqtayi nazarini baholaş yoki qarama-qarşi dalillarni aniqlaş topşiriladi. Bunda ta'limiy maqsad umumiy bölib qoladi, lekin unga erişiş yöli va yordam miqdori farqlanadi.

Texnologik vositani tanlaşda "vosita - faoliyat - natija" zanjiri asosiy nazorat mexanizmi bölişi kerak. Agar platforma öquvçinin matn mazmunini anglaşiga, fikrini dalillaşiga yoki öz xatosini aniqlaşiga xizmat qilmasa, undan foydalanişning didaktik zarurati qayta körib çiqiladi. Bu yondaşuv texnologik determinizmning oldini oladi va pedagogik maqsadning ustuvorligini ta'minlaydi.

Kompetensiyani baholaşning mezon va körsatkiçlari

Öqiş savodxonligini baholaşda faqat töğri javoblar soniga tayaniş kompetensiyaning murakkab tuzilişini töliq aks ettirmaydi. Şu bois baholaş mezonlari jarayon va natijani birgalikda qamrab olişi zarur. Taklif etilayotgan diagnostik tizim törtta mezondan iborat: mazmuniy-anglaş, strategik-metakognitiv, talqiniy-kommunikativ va axborot-raqamli.

Mazmuniy-anglaş mezoni matndan aniq axborotni topiş, asosiy ğoyani ajratiş, voqealar ketma-ketligini tiklaş, sabab-oqibatni aniqlaş va xulosa çiqariş körsatkiçlari orqali baholanadi. Strategik-metakognitiv mezon öqiş maqsadini belgilaş, tüşunmagan qismini aniqlaş, qayta öqiş, luğat yoki kontekst yordamidan foydalaniş va tanlangan strategiyani izohlaşni qamrab oladi. Talqiniy-kommunikativ mezon matn mazmunini qayta bayon qiliş, dalil keltiriş, muallif pozitsiyasini anglaş, savol tuziş va munozarada iştir ok etiş bilan belgilanadi. Axborot-raqamli mezon elektron matnda navigatsiya qiliş, matn va tasvir ma'lumotlarini birlaştiriş, manba haqidagi dastlabki xulosani asoslaş hamda raqamli muhit qoidalariga rioya etişni ifodalaydi [13].

Diagnostika üç darajada taşkil etilişi mumkin. Boşlanğiç darajada öquvçi matndan bevosita berilgan ma'lumotni topişda va asosiy mazmunni qayta aytişda kömakka muhtoj böladi. Örta darajada u asosiy ğoyani ajratadi, sodda inferensiya çiqaradi, savollarga matndan dalil topib javob beradi, biroq murakkab talqin va mustaqil monitoringda qiyinçilik sezişi mumkin. Yuqori darajada öquvçi matnning turli qismlarini integratsiyalaydi, muallif fikrini baholaydi, xulosasini dalil bilan asoslaydi va strategiyasini mustaqil tanlaydi. Darajalar qat'iy yoş yorliği emas, balki individual rivojlaniş dinamikasini kuzatiş vositasi sifatida qöllanişi lozim.

Formativ baholaş jarayonida tezkor qayta aloqa, özaro baholaş va özini baholaş muhim. Masalan, "javobimga matndan dalil keltirdimmi?", "asosiy fikrni ikkinçi darajali tafsilotdan ajrata oldimmi?", "tüşunmagan joyimda qanday strategiyadan foydalandim?" kabi refleksiv savollar metakognitiv xabardorlikni kuçaytiradi. Elektron viktorina natijani tez körsatişi mumkin, ammo öquvçinin fikrlaş yölini aniqlaş uçun oçiq javob, oğzaki izoh va yozma dalillaş topşiriqlari ham zarur.

MAKTAB TA'LİMİ SCHOOL EDUCATION ШКОЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Metodik modelni dars jarayonida qöllaş namunasi

Masalan, "Suvni tejaş - barçamizning vazifamiz" mavzusidagi axborot matni bilan işlaşda dars maqsadi öquvçilarning asosiy ğoyani aniqlaş, matndan dalil topiş, sabab-oqibatni izohlaş va ekologik xulosa çiqariş könikmalarini rivojlantiriş etib belgilanadi. Matngaça bosqiçda öqituvçi suvdan foydalaniş tasvirlari va üçta kalit sözni raqamli doskaga joylaştiradi. Öquvçilar sarlavha asosida matn mazmunini taxmin qiladi va öz taxminlarini qisqa yozadi.

Matn bilan işlaş bosqiçida matn üç mazmuniy qismga ajratiladi. Har bir qismdan söng öquvçilar juftlikda bitta aniqlaştiruvçi va bitta sabab-oqibat savolini tuzadi. Matndan suv isrofini körsatuvçi dalillar belgilanadi. Öqituvçi "Nega muallif uşbu misolni keltirgan?", "Bu fikrni qaysi jumla tasdiqlaydi?" kabi savollar bilan daliliy öqişni rağbatlantiradi. Zarur holatda izohli luğat yoki audio matn qöllanadi.

Matndan keyingi bosqiçda guruhlar "Suvni tejaşning üç qoidasi" nomli infografika yaratadi. Har bir qoida matndan olingan dalil yoki mazmuniy xulosa bilan asoslanadi. Yakunda öquvçilar öz infografikasini taqdim etadi va "Men matndan qanday yangi ma'lumot oldim?", "Qaysi dalil meni işontirdi?" savollariga javob beradi. Baholaşda mazmunni anglaş, dalil bilan işlaş, xulosaning mantiqiyligi va jamoaviy muloqot hisobga olinadi. Uşbu topşiriq matnni öqişdan taşqari, axborotni qayta kodlaş va hayotiy vaziyatga transfer qilişni ham talab etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijasida boşlanğiç sinf öquvçilarida öqiş savodxonligi va matn bilan işlaş kompetensiyasini rivojlantirişning nazariy-metodik asoslari tizimlaştirildi. Öqiş savodxonligi texnik öqiş bilan çeklanmaydigan, kognitiv, metakognitiv, kommunikativ va axborot-raqamli faoliyatlarni birlaştiruvçi köp komponentli kompetensiya sifatida asoslandi.

PIRLS va OECD yondaşuvlariga tayangan holda matnni tüşunişning asosiy amallari - axborotni topiş, xulosa çiqariş, talqin va integratsiya, baholaş - boşlanğiç ta'limda topşiriqlar tizimini loyihalaş uçun operatsion asos bölişi aniqlandi. Matn bilan işlaşni "matngaça - matn bilan işlaş - matndan keyin" bosqiçlarida taşkil etiş öquvçinin oldingi bilimlarini faollaştiriş, tüşunişni monitoring qiliş va mazmunni yangi vaziyatga köçiriş imkonini beradi.

Interfaol metodlar, grafik organayzerlar, elektron matnlar, audioqöllab-quvvatlaş, raqamli doska va formativ baholaş vositalari öquv maqsadiga muvofiq tanlanganda öqiş faoliyatini boyitadi. Biroq texnologiyaning mavjudligi öz-özidan natijani kafolatlamaydi. Vosita didaktik muvofiqlik, kognitiv faollik, qayta aloqa, differensiallaştiriş, inklyuzivlik, texnik qulaylik va xavfsizlik mezonlari asosida tanlanişi lozim.

Kompetensiyani baholaş mazmuniy-anglaş, strategik-metakognitiv, talqiniy-kommunikativ va axborot-raqamli mezonlar asosida olib borilişi taklif etildi. Bunda test topşiriqlari oçiq javob, dalil keltiriş, qayta bayon, konseptual xarita va refleksiv savollar bilan töldirilişi zarur. Keyingi bosqiçda taklif etilgan metodik modelni boşlanğiç sinflarda tajriba-sinovdan ötkaziş, baholaş rubrikalarining validligi va işonçliligini tekşiriş, turli raqamli vositalarning ta'sirini qiyosiy örganiş ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar röyxati:

1. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga möljallangan yangi Özbekistonning Taraqqiyot strategiyasi töğrisida"gi PF-60-son Farmoni. Xalq sözi. - Toşkent, 2022-yil 1-fevral. № 23 (8085).
2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 20-apreldagi "Özbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgaça rivojlantiriş konsepsiyasini tasdiqlaş töğrisida"gi PF-5712-son Farmoni. Xalq sözi. - Toşkent, 2019-yil 30-aprel. № 88 (7318).
3. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 13-sentyabrdagi "Kitob mahsulotlarini naşr etiş va tarqatiş tizimini rivojlantiriş, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oşiriş va tarğib qiliş böyiça kompleks çora-tadbirlar dasturi töğrisida"gi PQ-3271-son Qarori. https://lex.uz/docs/-3338600.
4. Özbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholaş sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni taşkil etiş çora-tadbirlari töğrisida"gi 997-son Qarori. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 10.12.2018.
5. Özbekiston Respublikasining "Ta'lim töğrisida"gi Qonuni. 2020-yil 23-sentyabr. ÖRQ-637-son. Xalq sözi. - Toşkent, 2020-yil 24-sentyabr. № 202 (7704).
6. Özbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentabrdagi "Xalq ta'limini boşqariş tizimini takomillaştiriş böyiça qöşimça çora-tadbirlar töğrisida"gi PF-5538-son Farmoni. Xalq sözi. - Toşkent, 2018-yil 7-sentyabr. № 204 (6982).
7. Mo, J. How does PISA define and measure reading literacy? PISA in Focus, No. 101. OECD Publishing, Paris. https://doi.org/10.1787/efc4d0fe-en.

8. Mullis, I. V. S., & Martin, M. O. (Eds.). PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center. 2019.
9. International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). PIRLS 2021: Progress in International Reading Literacy Study. https://www.iea.nl/studies/iea/pirls/2021.
10. National Institute of Child Health and Human Development. Report of the National Reading Panel: Teaching Children to Read. https://www.nichd.nih.gov/publications/pubs/nrp/findings. 2000.
11. Sporer, N., Brunstein, J. C., Kieschke, U. Improving students' reading comprehension skills: Effects of strategy instruction and reciprocal teaching. Learning and Instruction, 19 (3), 272-286. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc. 2009.
12. Dahl-Leonard, K., Hall, C., Peacott, D. (2024). A meta-analysis of technology-delivered literacy instruction for elementary students. Educational Technology Research and Development, 72, 1507-1538. https://doi.org/10.1007/s11423-024-10354-0.
13. Snow, C. E. Reading for Understanding: Toward an R&D Program in Reading Comprehension. RAND Reading Study Group. RAND Corporation. 2002.

13.00.00 Pedagogika fanlari
13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta’limotlar tarixi
13.00.02 Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar böyiça)
13.00.03 Maxsus pedagogika
13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport maşğulotlari nazariyasi va metodikasi
13.00.05 Kasb-hunar ta’limi nazariyasi va metodikasi
13.00.06 Elektron ta’lim nazariyasi va metodikasi (ta’lim sohalari va bosqiçlari böyiça)
13.00.07 Ta’limda menejment
13.00.08 Maktabgaça ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
07.00.00 Tarix fanlari
19.00.00 Psixologiya fanlari
01.00.00 Fizika-matematika fanlari
02.00.00 Kimyo fanlari
03.00.00 Biologiya fanlari
09.00.00 Falsafa fanlari
10.00.00 Filologiya fanlari
11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGAÇA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Aşurov
Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov
Musahhih: Alibek Zokirov
Sahifalovçi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №11(1)

© Materiallar köçirib bosilganda "Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida körsatilişi şart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgaça va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan Özbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C–5669363 reyestr raqami tartibi böyiça röyxatdan ötkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toşkent şahar, Yunusobod tumani 19-mavze, 17-uy.